

БР. 9.

ВЕЛ.-КИКИНДА 1. СЕПТЕМБРА.

1886.

ГУДАЛО

часопис за унапређење гласбе.

ГОДИНА ПРВА.

Уређује: Милан Петровић.

Излази сваког месеца по једаред. Уз сваки број издаје се по једна глас бовина из издања друштва „Гусле“, као прилог. Претплата чини: за лист без прилога на годину 2 фор., на по године 1 фор.; а са прилогом: 8 фор. 80 нов. или 4 фор. 40 нов. — За Србију 23 дин. или 11 $\frac{1}{2}$ динара; на целу годину и односно на по године.

За огласе рачуна се по 10 новч. од реда ситних слова и по 30 новч. биљеговине за свако уврштење.

Садржај.

Главни чланак: Певачким дружинама нашим. — Наш прилог. — Кратак приказ гласботвора Роберта Толингера дела 15. „Г. Милану К. Петровићу народном учитељу у В.-Кикинди. I. Булић Змаја Јована Јовановића. Самопев за тенор или сопран са пратњом ситних гуда, хармониума и гласовира“. — Животописи: Фрања Јосиф Хајди и Јован Михајло Хајди. — Набирци. — Наши претплатници. — Нашим претплатницима. — Претрес гласбе алегорији „Маркова Сабља“ Даворина Јенка.

Вел.-Кикинда,
Штампарија Јована Радака.
1886.

Наши претплатници

А) На лист без прилога.

2. Господин Јован Иванишевић компониста, сада у Прагу (из прошлог броја само случајно изостао.)

Б) На лист са прилогом.

38. Славна српска читаоница у Сенти, 39. Госп. Самко К. Манојловић у Суботици, 40. Сл. српско црквено певачко друштво у Великом-Бечкереку.

Нашим претплатницима.

П. Н. претплатнике наше, који нам претплату за прошло по године нису намирили, поново молимо, да се с нама што пре иску-суре. Тако исто молимо и п. н. г. г. који су лист са прилозима на углед искали, да нам примљене бројеве врате, или да их наплате.

Претрес.

Глазба, алегорији „Маркова сабља“ Даворина Јенка. 28. прошлог месеца приказала нам је, сада овде бавећа се дру-жина народног позоришта нашег, Маркову сабљу, алегорију у два дела, Ј. Ђорђевића и А. Хаџића, са глазбом Даворина Јенка. Ми смо до сада г. Даворина Јенка само као вокалног компо-нисту познавали, те га само са те стране ценети научили. У глазби алегорије „Маркова сабља“ нађосмо опет апсолутна глазботворца. Концепција тог глазботвора одаје дар танких осећаја и правог пес-ничког полета, који глазботворца оспособише, да је свакој ситуаци-ји и самим бестелесним и муњевито хитећим звуком, знао дати пуна израза. У г. Јенка је ретка, необичну глазбено-драматску способност сведочећа вештина, да слушаоца већ првим мерама своји глазботвора задобије, да га такорећи с места пречара у центар душевна круга, који свакадашња ситуација изискује. Поред свега тога је његово из-налажење далеко од сваког претераног чувствовања, и далеко од оног несретног, не стварајућег, него рушећег, мудровања, које данас радо крсте незаслуженим именом „ориџиналност“. Његова је складба про-видна па ипак често пуна фини полифони црта. Оркестрални апа-рат, ма да је врло смиран, ипак показује руку, одабрана глазботвор-ца, која познаје природе глазбала, која кичицом глазбених боја по-узвано влада.

Глазбу овој алегорији чине два мешовита збора и 8 самостал-ни мелодрамата.

Бр. 1. је мелодрам (Гедур, $\frac{6}{8}$) од 10 мера, из повода од једне мере, врло домишљено саграђен, и ванредно нежне боје.

Бр. 2. је такође мелодрам (Andantino, хамол $\frac{4}{4}$) али већ на ши-рим темељима грађен. Овај мелодрам даје догађајима на сцени веран глазбени израз. Духовита је замисао, да је на овоме месту употреб-

ГУДАЛО

часопис за унапређење гласбе.

ГОДИНА ПРВА.

Уређује: Милан Петровић.

Изази сваког месеца по једаред. У сваки број издаје се и по једна гласбовина из издања друштва „Гусле“, као прилог. Претплата чини: за лист без прилога на годину 2 фор., на по год. 1 фор.; а са прилогом: 8 фор. 80 нов. или 4 фор. 40 нов., за Србију 23 дин. или 11¹/₂ динара; на целу годину и односно на по године.

За огласе рачуна се по 10 новч. од реда ситних слова и по 30 новч. биљеговине за свако уврштење.

Певачким дружинама нашим.

Кад год се латимо пера, да важнији моменат који гласбени прилика наши питање претресемо, све нам се чини, као да се пењемо на врлети без ногоступа, да долазимо у опасност, да стрмоглавимо у вртлог крива тумачења они људи, који стечену надмоћ своју аргуским очима чувају, који се начелно одуширу свакој новини, без да су је зрело оценили, који су тако слаби живаца, да показивање које ране за злочин сматрају, и лечење такве ране миру, и мирном развоју ствари радо жртвују.

Још опаснијом стазом полази писац, када се лаћа јавног претреса таког предмета, који је осим чисте уметничке нарави своје, јоште и са оним елементом сраштен, који је јако осетљив; када претреса питања наши гласбени прилика, која су у блиском додиру са приликама друштвеног живота нашег. Таке природе је и предмет, коме ове врсте посвећујемо. О дилетантским певачким дружинама, о њиховим врлинама и манама, не даје се основана пресуда изрећи, без да се узму на око одношаји друштвена живота према животу уметности. Суд, без обзира на те одношаје, био би као суд о цвету које биљке, а без обзира на земљиште, на коме је та биљка никла, на коме је порасла и процветала.

Певачке дружине наше поницале су из потребе народа. У певачким дружинама нашим јавља се народ као ре-

продуцент уметности. И за то су певачке дружине наше са народом, са народним животом нашим тесно сраштен. И за то су певачке дружине наше једини изворни контингент, у коме се у првом реду, народња наклоност уметности, снажно јавља. Зато није чудо, да друштвени живот захваћа и у земљиште чисте уметности, да и на расадник гласбе, не само снажно, него баш меродавно упливише. За то зависи и народња нега уметности, а особито уметничка нега певања, поглавито од повољности и неповољности прилика друштвеног живота. Као у свима другим народима, тако су и у нас певачке дружине заводи, који скоро све душевне снаге своје из друштвеног живота црпе. Моћне речи, које дилетантске дружине стварају и разоравају, нису ништа друго, до повољне и неповољне прилике свакидашњег друштвеног живота. Да се друштвени живот доведе у такве одношаје према уметности, који развоју уметности само годе, не може бити задаћа појединца, него маса, не може бити задаћа једног тренутка, него читавих поколења!

У новије доба се и у нас кренуо народни дух репродуктивној нези гласбе. Поницало је певачких дружина на све стране. Млађано одушевљење, нагон и воља озбиљном раду и лепшем напретку, окупише певаче у многа братска кола. Племенице клице попададе на плодна земљишта. Данас са задовољством, и искреном радошћу посматрамо богате, и благословене плодове, младих расадника уметности, трудова младих раденика на утврђењу и унапређењу народне просвете. Данас је ретко већа српска места без певачке дружине. И у најсмернијим друштвеним приликама, и по најсмернијим просторијама села наших, чути је већ данас, како се слошка српска песма ори, како прича прошлост и будућност, како крепи дух српски, како довикује — у слози је спас!

То су радосне појаве. Полет гласбених прилика, полет певачких дружина наших за прошла два три десетка година, даје нам тврде наде, да ће се у нас удружење уопште, да ће се друштвени живот, скоро на боље окренути.

Али човеку није дато, да и једну радост може уживати без кањље горчине. Тако је и са певачким дружинама нашим. Сваки пажљив и непристрастан посматрач мора опазити,

да певачке дружине наше не развијају свугде ону живу радњу, да истакнутој цели не спеше свугде оном снагом, и оном брзином, које пуни интереси наше уметности, пуни интереси народњег живота, и пуно вршење мисије певачких дружина изискују.

Таком развиту радње стоје многе сметње на путу, од који нам је неке у друштвеном животу, а неке опет и на самом уметничко гласбеном пољу тражити.

Ако оћемо да смо искрени, морамо признати, да највећи део певачких дружина наших, репродуктивну гласбу, без икакве теоретичне и практичне предспреме чланова своји негује. Такав поступак стоји много скупа времена, узрочи брзо малаксање суделача, и спречава брзо савлађивање користичног материјала, како квалитативно, тако и квантитативно. То су природне последице неспремности певача; а узроци гласбено-певне неспреме певача наших, леже опет у приликама наше јавне и кућевне неге гласбе.

У настави певања, каква је данас по јавним школама нашим, нема јоште ни клице оној радњи, која би и ако не стручњаке, а оно теоретички и практички бар предспремљене снаге за певачке дружине, те материјал спремао, који би се дао употребити у служби виших уметничких цели. Па и од данашње кућевне наставе, односно неге гласбе, немамо ни најмање више очекивати за наше цели. Кућевна настава и нега гласбе ограничена је скоро искључиво само на гласовир. Негу човечија грла, кућевна је настава гласбе сасвим запарасила, а за развитак слуха, за буђење и образовање чуства мере, обично не чини баш ништа. И поглавито резултатима јавне и кућевне наставе гласбе морамо у грех уписати, што се у певачке дружине наше, на место учења, просто „бубање“ угњездило.

Каквоћа приказа, па и самог предмета приказа, зависи увек од теоретичке и практичке спреме приказивача. То је истина, која се не да порећи. Зато се не смемо чудити: да су у много певачких дружина наших тако малене реперторије, да не стоје ни у каком сразмеру са временом, које се на учење употребљује, да је на тим реперторијама таки гласботвора, који слабо више вреде од сокачког певања и да су репродукције и таквих гласботвора, тек такве, да ни најпопустљивија стручњака не могу задовољити.

Ми смо пуно уверени, да су сви коровође, овамо онамо

валда и који увиђавнији чланови певачких дружина већ одавна увидели, да просто „бубање“ зборова, без изучавања теорије и без практичног вежбања грла, истакнутој цели не води, и да је обрат бољем и рационалнијем поступку од преке нужде; али смо тако исто уверени, да би у таким дружинама, и сам покушај, који би смерао на то, да вежбања дружине на рационалије поље пренесе, да гласбени обзор чланова теоријом пошири, да гласбену радњу певача свесном учини, да практичном негом грла певачима моћна средства у руке уклопи — на најжешћи отпор наишао, те да би такав покушај остао само — покушај. Такав покушај постигла би иста судбина свугде, са врло мало изузетака. Таком „преврату“ свугде би се најжешће одупрело, свугде би се одбрањивало разлогом: Та ми не можемо и нећемо да будемо певачи од струке. Да је такав разлог празан, то је тек јасније од дана у сред лета. Свака ваљано организована певачка дружина требала би да има разред за теоретичну и практичну спрему певача. Том разреду не би ни како била задаћа да образује готове гласбенике, да образује певаче с листа. Такав разред ваљао би да буде само за то, да се певачи већ предходно упознаду са основним начелима гласбене теорије, да грло, слух и осећај мере бар толико спреме, колко им је необходимо нужно, да са старијим члановима дружине могу бар колко толико стати у поредо, да старије чланове, да дружину, не задржавају, на једном, те једном ступњу дилетантског почетништва.

Познавање, и свесно употребљавање знакова гласбе, није само стручњаку, није само певачу с листа од потребе, оно је то дилетанту још више, што му даје поуздана наслона, на сваком кораку приказивачка му делања. У нашим певачким дружинама је често, и пречесто прилика, да се певачима на место деоница, може слободно уклопити лист артије са текстом песме, па да се не побоји, да ће то „уметничком раду“ певача шкодити. Ту се учи све на памет! А колко скупа времена стаје тако учење на памет, управо „бубање“ тако, па како прети јоште успеху приказа опасност бродоломства на сваком кораку!

И то „бубање“ на памет није тако лако, као што се обично држи. Где се слух не вежба систематички, ту нема представе гласа, а где није унутарње представе гласа, ту нема свесног, нема сигурног певања.

Па звук многе певачке дружине наше! Колко га је стало труда, и праве самртне муке, да гласове дотера до колко толико племенитија звука, да истеше пианисимо и крешчендо, о томе би многи коровођа певачки дружина наши знао чуда приповедати.

Па тек прве заједничке пробе певачки дружина наши! Да је коровођи сто руку, још му ни једној неби пошло, да раскламкано дело свога труда и зноја од много дана, у колосек такта сврати!

Да, сигурна интонација, владање грлом и гласом и сигурност такта, нису ствари, које као мана с неба падају! Све то изискује труда, учења и вежбања! Страшна појава, да неће ништа да чују о средствима, која извршавање уметности омогућавају, најчешћа је баш у вокални дилетанта, ма да их извршавању уметности сопствена побуда гони. А то је, као на белом дану хтети дивити се звезданом небу!

Шта би се рекло о инструменталном дилетанту, да није у стању смерну попевку с листа репродуковати, да нема нужне техничке хитрине, да не познаје знакове глазбе? Високо штовање његовог знања и умења, изразило би се само осмејом сажалења. Па како стојимо са великим мноштвом певача наши певачки дружина у тима погледима?

Бацимо само, ма површан поглед на програме певачки дружина други народа, на програме певачки дружина, које су такође из сами дилетанта склопљене. Упоредимо њихове репродукције, са репродукцијама многе наше певачке дружине. Па ако нас не заведе самољубље, ако нас не занесу крива себичност и крив народни понос, којима се често служимо, да претрпамо слабости своје, то ћемо одмах познати, колко смо заостали.

Ми добро знамо од коликог су уплива на народно изражавање у опште, а на развитак уметности на посе, не само друштвене прилике, него и политичке констелације. Тако исто добро знамо, да нама не би суђена така прошлост, да смо под смешећим се небом слободан живот живовати, да смо се хармонично развијати, да смо се златних плодова уметности лаћати могли; све то ми добро знамо.

Само би нам свима требало и то добро знати, да не-

мамо права, да се на рачун прошлости у садашњости задужујемо, да нам баш кобна прошлост у свету дужност ставља, да не малакшемо, него да напоре удвостручимо, утростручимо, да што брже стечемо, што нам прошлост стећи није дала.

Када дакле прилике, наше јавне и кућевне неге гласбе нису такве, да би од њих певачким дружинама нашим поткрепе ишчекивати могли, то чинимо, и то брзо учинимо оно с а м и, што су други учинити занемарили, па и сада још занемарују. Спремајмо жетву златних плодова уметности. Спремајмо је свесно, досљедно и истрајно. А то смо дужни. Дужни смо народу, дужни смо заједничкој цељи, дужни заједничкој душевној застави, под коју смо се окупили.

Да прозборимо сада коју о коровођи, који јесте, или бар треба да буде душа певачке дружине. Млога је певачка дружина наша у тако удим материјалним приликама, да није у стању плаћати стручног коровођу, да је упућена на добродушност ког одушевљеног дилетанта, те да се тако на место дела, мора задовољити самом добром вољом. Често налазимо онет задруге, којима је на челу стручан коровођа као задружни чиновник; стручан, одушевљен и неуморан коровођа, па онет да не може да развија пуну енергију, да не може да крене задругу своју оном путу гласбено уметничког развитка, којим би желио, који за најбољи и за најпречи држи.

Ако узмемо на ум, у каквом је одвисном положају коровођа многе певачке дружине наше према самим певачима, ако узмемо на ум, како често зависи од милости и немилости певача, онда се нећемо чудити, зашто је, да тако често налазимо на програмима дела, да тако често слушамо репродукције, које су далеко од воље, знања и умења коровође. Чланови певачки дружина наши не чланују за плату, него из добре воље. За то је положај коровође према њима тежак и претежак. Оће ли у програмима, и репродукцији да очитује озбиљан правац, то истом озбиљношћу, па и строгошћу мора поради на остварење репродукције. Али за остварење таквих намера, није довољна воља коровођина, она иште и истрајне оданости чланова. А то је она клисура, о коју се често ломе и најлепши планови коровођа. Није у сваког члана толико ин-

телигенције, ни толико љубави и оданости ствари, да у коровођи, за време службенога му рада, свога учитеља, свога претпостављеног поштује, да га слуша, да се повињује упутствима његовима. Баш на против често бива, да се коровођи даје горко осетити, да је он плаћени чиновник дружине, а члан да му је претпостављен! Шта су природне последице таког поступка, то је лако погодити. Ту постаје недисциплина, а где недисциплина захвати корена, ту је крај свакој озбиљној тежњи, сваком успешном раду.

Па за неуспехе друштвенога рада ипак се одговорним чини коровођа, и онај коровођа, који је у таком одвисном положају према ученицима својима, у положају, који му не дозвољава, да на остварењу замисли своји енергијом поради. Да ли чланови долазе редовно на вежбањч, да ли коровођа у раду своме не наилази на отпор или равнодушност певача, за то нико не разбира, то се никога ништ не тиче, али у коровође мора бити леђа као у Атласа, да може понети сам, пуну одговорност за пропале јавне приказе.

Како често бива даље, да се промишљен поступак коровође просто онемогући. Програм се утврди. Вежбања теку у велико. На једаред нађе који певач, да му се овај број програма не допада. Доле с програма. Па то тако у недоглед! Па тек склапање програма. Ту коровођа мора да угађа целом свету. Мора да чини избор, којим ће свима да угоди. Не пође ли му то за руком, то ће се подићи у друштву тешки гласови, па што се ком члану не допадне, који је од већег уплива, и то мора доле с програма, или ће се тако приказати, да ће се о приказу свашта рећи, само не, да је испао за руком.

Ти случајеви нису реткост код нас. Зна то сваки посвећени. А то чини, да коровођама многи певачки дружина наши није завидити. Тако није чудо, да и многи озбиљан и хатан коровођа мора да подлегне надмоћи недисциплине и равнодушности, те да напусти дружину, да иде путем, којим сама оће.

Да сви чланови певачки дружина наши имају чисте појмове, да им је уметниковање нужна потреба, то се појаве, као што су горе наведене, за цело не би јављале. Али је на жалост још много певача, којима је преча ча-

ша пива од друштвенога веџбања, који ће и време веџбања радије употребити на све друго, него на учвршћење и унапређење свете народне ствари.

Најзад нам је јоште осврнути се и на одношаје публике према певачким дружинама.

Певачке дружине наше двоструко зависе од публике.

Публика је, из које певачке дружине суделовачке снаге своје црпе, и публика је, од које певачке дружине и материјалне и моралне потпоре очекују.

Али је на жалост у многим случајевима баш та публика крива. да редови певача многи певачки дружина све ређи бивају, те да од многе певачке дружине најпосле не остане друго, до сјајан спомен старе славе — задружни печат. Публика често разорава, што би требала да гради. Политичке и друштвено - личне сујете и страсти заглушују често бистар поглед, потискују често боље уверење, те публика заборавља, да сићушне сујете народним интересима жртвовати ваља, да јој је дужност, да љубављу, неуморним трудом, и родољубивим пожртвовањем треба да помаже певачким дружинама на грађењу храма народне уметности. Ако има места, где треба да заћуте сви лични интереси, све тенденцијозно, и свака распра из политички назора, где треба за навек да занеме све сићушности свагдашњег живота, где треба сви духови да се сједине, све руке братски и одушевљено да се пруже једној цели, то су певачке дружине наше. Ту треба четир кремена српска, најсјајније да заблистају, ту треба велика општа слога да зачне, да се негује и одгоји, ту је неутрално земљиште за све, ту је неутрално земљиште гласа и уметности.

Не даје се порећи, да публика о приликама певачки дружина наши често не води рачуна, каква би требала да води. Често се догађа, да публика, дела певачке дружине своје, која су га стала грдна труда, дела толика труда, колика је само млађано одушевљење жртвовати у стању, ни у шта не узима, а чемерне, морално и уметнички пропале приказе културтрегерски фолксенгераја и овима подобни завода — којима би свако словенско племе ваљало широм врата да покаже — на рукама уздиже.

Па шта причају, често, и пречесто празне клупе концерата певачки дружина наши? За цело не о пожртвова-

њу, не о одушевљењу публике за народну ствар, за народну уметност нашу. Али то је друштвено зло. Па доста о њему. Бојимо се, да би опасно било даље развијати га, да би тиме од зла, могло постати још горе.

То су велике препоне, које певачке дружине наше у напредовању, изнутра и с поља јако спречавају. Оне леже које у самим певачким дружинама, које опет, ван њих. Оне су ране, које само време, али време доследна и истрајна делања извидати може. Видање у друштву нашем, па тако и на пољу уметности, ваља нам почети без одлагања, да што пре дођемо до извидања.

Је ли то време још далеко? Ко би знао то предсказати. Дао би Бог, да дође што пре, да нам буде зора бољој будућности!

На завршетку ови редака, да напоменемо само још једно од најмоћнији средстава, које би певачке дружине наше, бујнијем животу, бржем и сигурнијем напредовању кренути морало. Мисао није нова, она је стара, али је здрава, па баш за то не треба да је напустимо, баш за то треба свим снагама да прегнемо, да је остваримо. Мислимо заједницу певачки задруга наши. Ако узмемо на ум, да се певачке дружине наше, што се тиче унутарње организације и уметничка рада, врло слабо, или баш никако не познају, да не стоје ни у каквој свези, што узајамно слање програма није свеза, него прост акт куртоазије, то ћемо лако познати, да се користи такве заједнице не дају у напред ни прорачунати. Без заједнице остају нам певачке дружине изоловане. Једна певачка дружина не зна за другу, не разбира, те не дознаје, да ли брацке јој задруге светле дане живе, или чемерни живот животаре. Заједница, морала би у све дружине улити више узајамна интересовања, морала би многоу малаксалу дружину новом животу пробудити, морала би све дружине окрестити и новом, бујном полету покренути.

Време хити. Не гледајмо скрштени руку, како бескорисно пролази, него промислимо, и учинимо чим пре, што нам чинити треба.

Младен.

Наш прилог.

Роберт Толинггер, дело 15 „Г. Милану К. Петровићу, народном учитељу у В.-Кикинди. I. Ђулић Змаја-Јо-

вана Јовановића. Самопев за тенор или сопран са пратњом ситних гуда, хармониума и гласовира.“ Велика четвртина. Десоница самопева 1, ситних гуда 1, хармониума 2, гласовира 6, свега 11 страна. Издања друштва „Гусле“ бр. 9. Цена 80 нов.

Данашњи наш прилог има осим кратког увода три одељка. Главном одељку се донизује један побочан одељак, који се у премету медианте (средњака) свршује. Други одељак уводе прве четир мере главног одељка, а завршује га нов побочан одељак, који остаје у основном премету. Овome се донизује први главни одељак као увод трећем одељку и доноси опет побочан одељак, који је сличан завршетку другог одељка. Кратка реминисценција на главну замисао чини завршетак.

Сва три гласбала пратње воде се по највише самостално, како према попевци, тако и једно према другоме; местимице и сама захваћају у вођење гласбене замисли, те тако са попевком органску целину чине, која гласбену замисао тако обухваћа, да се једно или друго гласбало не даје изоставити, без да се целина окрњи.

Техничке тешкоће, како попевке, тако и гласбала, једва да прелазе границе средњи тешкоћа. Тако је репродукција овог гласботвора могућа и без већи технички спрема.

Марљиво наведени знакови приказа јасно упућују на замисао гласботворца, те приказивачима дају доста поуздана наслона.

ЖИВОТОПИСИ.

ФРАЊА ЈОСИФ ХАЈДН,

родио се 1. априла 1732. у Рорау-у на Лајти, био је друго, од дванаесторице деце сиромашног колара. У Хајдну се ванредна гласбена даровитост показала већ у раној младости. Гласби га је први учио његов рођак Франк, учитељ у Хајнбургу. Године 1740. нађе Рајтер, капелник храма свет. Стевана у Бечу и дворски гласботворац, да је у Хајдну не само ванредна гласбена даровитост, него и леп сопрански глас, те поведе дечака са собом у Беч за певчика храма св. Стевана. Тамо је осим певању, гласовирању и гуслењу, и школским предметима добро настављан, а за чудо је, да га теорији гласбе није нико учио. Рајтер му је само неколико реди ово или оно мало расту-мачио. Зато је дечак ипак већ гласботворио, па се и на тежим задаћама окушавао.

Године 1745. примљен је и његов брат Михајло за певчика, и Јосиф би упућен, да га учи првим основама гласбе; тај брат га, као соло сопраниста потпуно замени, те

нашег Хајдна, када поче мењати глас, првом приликом просто отпусте. Тада тек 18 годишњи дечак би упућен да сада само од неколико приватних лекција живи, али се баш у то доба одао изучавању гласбе, вредније него икада. Једно време обављао је службу пратиоца код Порпоре, који се тада бавио у Бечу, те тамо давао часове у певању. Порпора је поступао с њиме као са простим служитељем, али га је донекле композицији учио, а преко Порпоре се познао са Вагенсајлом, Глуком и Дитерсдорфом. Сада су почели и његови гласботвори да круже и то, најпре сонате за гласовир у рукопису.

Први повод, да пише четворогуђа, дао му је барон Фирнберг, који је на своме имању Вајнцирлу мале гласбене забаве приређивао. За те прилике написао је Хајдн прво четворогуђе (Бедур) год. 1755. Исти барон Фирнберг прибавио му је и место капелника приватне гласбене капеле грофа Морцина у Лукавецу код Пилзана. Ту је имао 200 фр. годишње плате, па је могао већ помишљати да заснује своје огњиште; избор му је ишао врло несретно. Жена његова, Марија Ана, кћи фризера Келера у Бечу, била је властољубива, напрасита, лицемерна и није имала ни најмање чувства за гласбу. 40 година вукао је Хајдн тешки јарам тога горког, па још безчадног брака (1760—1800). У Лукавецу је написао год. 1759. прву симфонију своју (Дедур). И ако Хајдн није био први, који је симфоније и четворогуђа писао, то ипак ни један од његови претеча. (Самартини, Госе, Грётри) ту врсту гласботворења није толико неговао, нити створио дела непролазне лепоте и свежине, каква су Хајднова.

Гроф Морцин распусти своју гласбену капелу, а Хајдн остане неколико месеци без звања. Но већ године 1761. би позван за другог капелника капеле кнеза Павла Антона Естерхаза († 1762.) у Ајзенштату. Та је капела бројала тада 16 чланова, али је кнез Никола Јосиф појачао на 30 чланова без певача. Године 1766. постаде Хајдн први капелник те капеле, а године 1760. пресели се са капелом у нови двор Естерхаз на Мутном блату.

Хајдн је био стекао у Ајзенштату једну малу кућицу. Она му је дваред изгорела, али је кнез оба дваред поновити дао. 28. септембра 1790. умре кнез Никола Јосиф, а ње-

гов син и једини наслеђеник, кнез Антон, распусти капелу, али Хајдну остави не само титулу капелника, него мировини о 1000 фр. коју му беше одредио покојни кнез, дода јоште 400 фр.

Хајдн прода сад своју кућу у Ајзенштату и пресели се у Беч. Сада је био прилично независан човек. Кнез му је давао одсуства, колко је тражио, па је тако попустио честим позивама, те се одважио, да походи Лондон. Његова два пута у Енглеску (1790—92 и 1794.) и зато су знаменита у његовом животу, што осим њих, Аустро-Угарске границе није прекорачио.

Управа професионал-концерата у Лондону бадава се трудила год. 1787. да Хајдна наговори да се у Лондону прикаже. Тек гуслару Саломону, који је у Лондону претплатне концерте давао, пошло је за руком, да Хајдна наговори на пут у Лондон и да га одмах и поведе (15 децембра 1790). Саломон је Хајдну гарантовао 700 фуната стирлинга, а Хајдн се опет обвезао, да ће шест нових симфонија лично дириговати у Лондону. Успех је испунио сва очекивања; Хајдн би брзо слављен, ту учини врло повољне уговоре са накладницима, а са Саломоном утврди нов уговор за годину 1792. поред још повољнији увета. Лето и јесен пробавио је на летњиковцима енглеских великаша, који су се у удварању и богатим даровима, чисто такмили. 8. јула 1791. промовисан је у Оксфорту за доктора. При тој церемонији приказана је његова, баш зато тако названа „Оксфорд-симфонија“. И друга сезона испала је врло сјајно. Приметити је, да су и професионал-концерти год. 1791. у култусу Хајдна учествовали, што су на њима приказивани тада већ публиковани гласботвори Хајдни, те су се тако са Саломон-Концертима успешно такмили. Године 1792. позват је у Лондон Хајднов ученик Плејел, тобож да чини конкуренцију Хајдну; али до конфликта није дошло.

Концем јуна 1792, кренуо се Хајдн на позив кнеза Естерхаза, и на журбу жене своје, која га је гонила да купи кућу у Бечу— својој кући; у Бону познао се са младим Бетховеном, који му је скоро за тим постао учеником. Из Бона отишао је по заповести кнеза Естерхаза на крунисање Франца II. па се с кнезом концем јуна вратио у Беч; тамо беше међу тим Моцарт умро (5. децембра 1791). Бетховен је приспео у Беч месеца новембра 1792. и тамо

је учио науку гласботворства од Хајдна, све до његовог другог путовања у Енглеску. У иноземству толико слављена Хајдна стадоше сада и у домовини частима обасипати.

Наговором Саломоновим крете се Хајдн 19. јануара 1794. на други пут у Енглеску, те пробави опет две сезоне у Лондону, времена одмора по летњиковцима и т. д. па се месеца августа преко Хамбурга, Берлина и Дрaжђана, врати у Беч. Међу тим је гроф Харах, у родном месту Рорау-у подигао споменик са попрсејем његовим. Повратак Хајднов убрзао је пак особито позив кнеза Николе Естерхаза (кнез Павле Антоније беше умро 22. јануара 1794.) што је гласбену капелу успоставио, те капелништво опет Хајдну предао.

Али Хајдн још не беше на врхунцу уметничке славе своје. У старости од преко 65 година написао је „Schöpfung“ (створење света) и „Jahreszeiten“ (времена године), своја највећа два гласботвора; оба су компонована на немачке преводе енглеских текстова, „створење света“ по песни, која је за Хендла и Линдлеја склопљена из Милтонова „изгубљена раја“, а „времена године“ на песму Томсонову. Оба текста превео је на немачки Свјетен

„Створење света“ приказано је први пут 29. и 30. априла 1798. а „времена године“ 24. априла 1801. у палати кнеза Шварценберга.

Скоро за тим јавише се у Хајдну знаци старости. Прво га изневери радна снага, а последњих година живота свога, ретко је могао из собе излазити. Умро је некоји дан после уласка Француза у Беч. Он је цару и домовини толико одан био, да му је окупација узроковала неодољиве јаде.

Хајдн је творац модерних облика инструменталне гласбе, ма да је у томе, у К. Ф. Е. Баху имао извреног претечу. Карактеристични је моменат Хајднове гласбе хумор, невина веселост, која се и кроз сузе смеши; ужас, страхоту, и друга подражавања човечији осећаја и страсти, којих је толико у модерним гласботворима, у Хајдновој гласби бадава ћемо тражити. Његова је заслуга најпосле и то, да је оркестрална гласбала индивидуализао, да их је самосталнима учинио, да им је сопствене језике дао. Нису само звуци и сазвуци, што у његовим симфонијама слу-

шамо. То су жива створења, различити карактера и темперамената, која живе разговоре воде.

Број гласботвора Хајднових врло је велик; сакупљеног издања свију његови гласботвора јоште нема. Самих симфонија написао је Хајдн 125 (овамо рачунајући и увертире), прве само за гудно свегласије две обоје и два рога, а велике енглеске симфоније за гудно свегласије, флауту, две обоје, два фагота, два рога, две трубе и за велике таламбасе. Неке од његових симфонија имају и особита имена, тако симфоније: „Са ударом у таламбасе“ (1791), „са трљајем на таламбаси“ (1795), „Оксфорд-симфонија“ (1788), „Опроштајна симфонија“ (1722), „La chasse“ (1780), „Дечија симфонија“ и др. И инструментална пасија: „Седам речи на крсту“ спада управо у симфоније, тек касније је удешена за четворогуђе, а од Михајла Хајдна за ораторију; осим тога је у симфоније рачунао и сам Хајдн јоште своји 66 дивертисимана, касација, секстетата и т. д. Даље је Хајдн написао 20 концерата за гласовир и дивертисимана са гласовиром, 9 концерата за виолину, 6 концерата за виолончело, 16 концерата за друга гласбала (контрабас, баритон, лиру, флауту, рог), 77 четворогуђа, 35 трогласија за гласовир, виолину и виолончело, 3 трогласија за гласовир, флауту и виолончело, 30 трогласија за гудна гласбала и друге комбинације, 4 сонате за виолину, 175 комади за баритон (сада застарело, а пређе врло омиљено гудно гласбало, италијански Viola di Bordone), 6 двогуђа за виолину и брачу, 7 нотурна за лиру, више минета, алеманда корачница и др. Од вокалних композиција његових прва места заслужују ораторије „Створење света“ и „Времена године“ а о њим њих написао је јоште ораторију „Il ritorno di Tobia“, 14 миса, 2 Te Deum-а 13 оферторија, једно Stabat mater, више Salve, Ave, црквених арија, мотета и др. неколико пригодних кантата, међу њима „Deutschland's Klage auf den Tod Friedrichs d. Gr.“ Најмање је познато, да је Хајдн писао и опере. Највећи део своји опера, дабогме да је писао само за смерне прилике Ајзенштатског и односно Естерхаског позоришта, те је и сам желио, да се другде не приказују. Само једну оперу: „La vera costanza“ написао је за бечко дворско позориште, али је приказ те опере интригом осујећен. Рукопис те опере нађен је тек год. 1879. међу рукописима позоришта „Théâtre italien“ које је париска конзерваторија прекупила. У Лондону је Хајдн почео радити на опери „Orfeo“ али је није довршио. Осим 24 опера написао је Хајдн јоште низ арија, једну солосцену „Amiadne auf Naxos“, 36 попевака, по једну збирку шотских и валиских попевака, за три грла са пратњом гласовира, виолине и виолончела, каноне за певање „Zehn Gebote“, растурене и под насловом „Die zehn Gesetze der Kunst,“ више дво, тро- и четворопева. Хајдн се, особито у млађим годинама свога века, врло слабо бринуо за издавање своји гласботвора, те је много што шта штампано без његовог знања; а то тумачи и могућност, да је, особито у иноземству, под његовим именом издато и много туђих гласботвора.

Хајднов животопис писали су: С. Маур (1809) италијански. Т. Карпани (1812 и 1823) француски. А немачки: А. К. Дис (1810). Ф. А. Грисингер (1810); Т. Г. Карајан (1861); К. Ф. Пол (1867) и исти опет год. 1875, и то је најопширнији животопис Хајднов.

ЈОВАН МИХАЈЛО ХАЈДН,

брат пређашњег. Родио се 14. септембра 1737 у Рорау-у, а умро 10. августа 1806 у Салцбургу. Био је 1745—1755. певчик односно солосопраниста храма св. Стевана у Бечу, 1757 бискупски капелник у великом Варадину, 1762. капелник архибискупског оркестра у Салцбургу, и касније концертмајстор и оргуљаш саборне цркве у Салцбургу. То врло частно звање задржао је до смрти, и одбијао је све понуде, које су му се чиниле са других страна. Био је врло сретно ожењен, са Маријом Магдаленом, кћери капелника саборне цркве Липа, изврсном певачицом. У парохиу Ретенштајнеру имао је верна и одана пријатеља. Тако је у Салцбургу, као глзботворац много поштован, 44 сретне године поживео.

Михајло Хајдн се одликовао особито на пољу црквене глзбе. Написао је 24 латински, 4 немачке мисе, 2 реквијема, 114 градуалија, 67 оферторија, много респонзорија, вечерња, литанија и др; даље 6 четир- до петорогласни канона, више попевака, зборова, кантата, ораторија па и опера. Од инструментални глзботвора његови (који су далеко иза глзботвора брата му) сачувало се: 30 симфонија, неколико серенада, корачница, минета, 3 трогуђа, један секстет, више партита и 50 прелудија за оргуље. Неколико његови глзботвора штампано је под именом његовог брата. Али истини у атар мора се рећи, да он о томе није ништа знао, да се сам одупирао штампању своји дела, па да је одбио и понуде издавача Брајткопфа и Хертла. Године 1853. издао је Салцбуршки бенедиктинац Мартин Бишофсрајтер под насловом: „Partitur Fundament“ збирку већбања у генералбасу, које је М. Хајдн својим ученицима писао. Од ученика његови особито су се прославили Карло Марија Вебер и Антон Рајха.

Господин професор Фрања Ш. Кухач вредан испитивач повеснице југословенске глзбе доказује, да су отац и мати Јосифа, тако дакле и Михајла Хајдна, Хрвати били, да је Јосиф Хајдн у Хрватској одрастао и да је без сумње и говорио хрватски. Хајдновом оцу било је име Михајло Хајдн, а деди од материне стране Колар — отац јој и деда, били су колари.

Пабирци.

„Пупољци“ пред судом јавне критике. О прилогу четвртог броја нашег листа доноси „Јавор“ врло опширну, и још интересантнију критику, на коју шт. читаоце нашег листа особито упозоравамо. Надамо се, да нам заслужни г. критичар, а познати бољи компониста наш неће замерити, што ћемо ми своје почети, како он своје почето сврши.

Листова вероисповест. У брошири, која је пре десет година на француском језику света угледала, касније под насловом „Der Pianist“ и на немачки преведена, али не публикована остала, покојни Лист пише: „Од смрти се не бојим, а живот не презирем. Био би неблагодаран Творцу своме, који ме је толико одликовао и усрећио. Мој је позив: да Бога на најдостојнији начин величам. Било би непознавање блага дара мога, да живот мало уважавам, било би то неблагодарност према свету, који ми највише поштовање одаје. Немогу са Шекспиром узвикнути: „Смрт је сан“. Смрт је пробуђење, расвет таме, у којој на земљи живимо. Смрт је новорођење. Зар не живимо на земљи као у царству тавни снова? Што год знамо, све је неизвесно, човек познаје и зна много; човек зна и сам ток, и растојање, сунца, месеца и звезда од земље, па опет јесте, и остаје ограничен, у свему знању своме. Ми знамо ток планета, а не знамо зашто су ту, па се питамо: „Зашто живимо?“ Човек је да живи, и све се своди на одржање. Човеку је да ради, да ствара, да се овековечи, док дође старост, да посече дрво живота. Човечијем роду је суђено да на век живи. Али је питање, зашто је човек, зашто су породице, народи на свету? То су нерешиве загонетке! Човек не зна колико ће живити, када и како ће умрети. Зато смрт не може бити зло. Смрт је васкресење. Смрт је расцветање пупољка, промена земаљске ношње. Ми смо налик гусеници: Смрт нас рашчаури као лептиреве, понесе нас помлађене небу, да тамо гледамо све у чистијој и лепшој светлости. Философ и кристијанин не тражи смрт, али је мирно чека.“ Како је мислио о себи и о уметности, дознајемо опет из ови редака: „Ја са својим даром нисам обичан гласовираш, који уметничка дела Баха, Хендла, Бетховна, само репродукује уметнички. Ја сам горд, врло горд, као уметник гласбе; нећу ни да тајим, како у мало ценим само подражавајућа, само репродукујућа уметничка гласбе. Међу њиме и правим уметником, велика је разлика. Једна уметничка вештина, не чини још уметника. И слушаоци гласбе осећају узвишеност и лепоту, али зато још нису уметници. Гуслар буди саучешће, адациом уме срце загрејати и разњежити, потрести и сузе на очи нагонити; алегром уме сва чувства занети, па зато опет није прави уметник у вишем смислу речи. Праву уметност не чини просто репродуковање, него самостално стварање божанском искром ума и дара. Према суду света сам равнодушан, а сам судим, да музичар са правом уметношћу стоји на првоме месту, са свима врлинама свештеника, философа, научењака, песника, држављана и војвода? Ја сматрам вишу гласбу за посредницу међу Богом и људима, уметнике гласбе за полубогове, па и себе самог за таква! — Или да не чиним тако?! Већ у детиниству су ме штовали и узвишавали, из престолнице у престолницу у триумфу носили, свугде одушевљено прихваћали и славили, кнежеви и принцесе, владике и прелати, краљеви и цареви, духовити људи и женскиње, цвет вишег друштва, све ме је то обасипало венцима славе. Па није ли ме могло заслепити толико одликовање и слављење? Ја сам ипак своју заблуду познао, и признајем је отворено пред светом: Оћу да будем само гласовираш, да употребим дар кога ми је Бог дао, да га једном опет Творцу своме вратим, а да целим животом, у најдубљој покори славим и хвалим име Божије!“

љен ставак тихо тужна израза, што то долазеће догађаје на сцени, пророчанском тајанственошћу предказује.

Мешовити збор, бр. 3. (Гемол, $4/4$) особито у прва два одељка своја, веран је тумач подлоге му, а грађен је у духу народних певака.

Њежан је цветак мелодрамат бр. 4. (Moderato, Ефдур $2/4$), Главни одељак тога мелодрамата блиста у сјају наивне лепоте народне попевке. Побочни одељак (Демол), у пичикату гудаљкама додељен, доноси ритмички оштро обележен облик, који се смислу говорених речи прилагођује, а са главним одељком изврсно контрастује. Опетовање главног одељка моћно завршује овај ванредно прикладан мелодрамат.

Бр. 5. који би био позван да снажно изрази трагичност певачеве судбине и пророчанственост те судбине, чини нам се мање значајан. Већ сама замисао је од мање важности те без обележја трагике и прорицања. Ми би смо судили, да је овде сретан моменат био за опширније и дубље описивање.

Карактеристична држања, и догађајима прилагањен је опет мелодрам бр. 6. (Andante, Амол, $12/8$). Јединствено грађен, састоји се из представка, наставка и завршетка од 4 мере

На 7. месту следује мелодрамат, са којим смо се под 2. бројем већ познали. Како смо о томе мелодрамату рекли, да је у првој појави својој драмски истинит, тако и овде оћемо да смо искрени, па да упутимо на сумњивост драмске истине тога мелодрамата према догађајима, који приликом овог опетовања његовог бивају. Да ту сумњу нашу оправдамо, држимо да је довољно само обе ситуације упоредити, за које је овај мелодрамат употребљен, да им гласбена израза даде.

Изврсна, драмски оштра израза је мелодрамат бр. 8. (Andante con moto, Гемол $4/4$). Баси и виола једнозвучно интонишу повод, који је овде само од 4 мере. Тешка туга, горка жалост, као мѐра тиште тај одељак суморне боје. Баси сврше повод, а виолине упадају с том истом замисли, те је у свези са басима дословно повторе. Ово је врло духовита црта гласботворчеве руке. Наставак узимају дрвене свираљке. Горко тужно извучи овај мелодрамат, којим је гласботворац знао неколиким потезима само потресајућу трагедију нацртати.

Мелодрамат бр. 9. (Allegro, Амол, $2/4$) пун је живота и хармонично интересантан. На почетку црта стишаним гласовима све до речи: „Турчину ће Србин одолети“, после којих се пуним жаром уздиже и у А-дуру снажно свршује.

На 10., 11. и 12. месту се опетује бр. 1.

Дивна химна чини бр. 13. Та је химна нашим читаоцима већ довољно позната, те неће бити нужно да се упуштамо у њејзино оцењивање. Ромек дела врло ретко продиру у најниже слојеве народа. Ову химну бројимо у изузетке од тога правила. И то је срећа, што је позвана, да као пионир бољој гласби крчи путове у народ. После химне јавља јој се први део, обоји, кларинетама и виоли, у пианисиму додељен. Кратак прелаз води опетовању химне у првом

јој облику, за тиме следује јоште опетовање бр. 5. (у делимице преиначеном облику), бр. 9. (скраћен) те се најпосле химна опет у првом облику још једаред опетује.

Да претресемо вокалну и инструменталну репродукцију тог гласботвора, морали би смо најпре на ново закукати над гласбеним приликама наше народне позорнице, над приликама, које и неуморном, гласботвору пуном љубављу оданом диригенту, таке сметње чине, да се не даду савладати.

Шта у таким приликама има гласботвор да трни, како је не могуће гласботворчевим намерама ни бледа израза дати, није лако у кратко изрећи, о томе би се морале читаве књиге писати. И ако се гласби на народној позорници нашој тако мало пажње поклања, једно се не би требало заборавити, а то је пијетет према гласботворцу, а особито према гласботворцу Даворину Јенку, чије су заслуге за нашу гласбу толике, да их не знамо доста високо ценити. Јели у сугласују са дужним пијететом, да се мешовити зборови певају без алта, да тенори и баци, место да респектују прописане им станке (паузе), са сопраном у октави и односно у дољњој децими певају, као што се то о овој представи чинило? Ми држимо да није. Таки прикази обарају у прах најбоља гласботварца и најугледнија ремек дела. А то бар народна позоришна дружина наша, не би требала, не би требало да сме чинити.

Крајње је време, да се попевка и гласба са народне позорнице наше или збрише, или да се учине расположења, која би публици бар наде дала, да ће се гласбене прилике једном већ бољем кренути.

